

JERZY ADAMCZYK*

STRUKTURA ORGANIZACYJNA NIŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO

Wstęp

Papież Jan Paweł II na temat niższych seminariów duchownych pisał przed laty: „długie doświadczenie uczy, iż powołanie kapłańskie często objawia się po raz pierwszy pod koniec okresu dzieciństwa i w pierwszych latach młodości. Nawet ci, którzy później podejmują decyzję wstąpienia do seminarium, nierzadko stwierdzają, że usłyszeli Boże wezwanie wiele lat wcześniej. (...) Kościół, działając poprzez instytucję niższych seminariów, pielęgnuje ziarna powołań zasiane w chłopięcych sercach, stara się je wstępnie rozeznawać i wspomagać ich rozwój. W różnych częściach świata seminaria te nadal prowadzą swe cenne dzieło wychowawcze, które ma otaczać opieką załączki powołania kapłańskiego i pobudzać ich rozwój, tak aby alumni mogli je łatwiej rozpoznać i potrafili na nie odpowiedzieć”¹.

Niższe seminaria duchowne wytrzymały próbę czasu i ostrą krytykę skierowaną pod ich adresem, szczególnie w czasie dyskusji soborowej. Jak uczy doświadczenie, korzyści z funkcjonowania tych instytucji kościelnych okazują się wielkie², stąd prawo kanoniczne poleca je zachować

* Ks. dr hab., Wyższe Seminarium Duchowne w Radomiu; e-mail: ksjerzyad@wp.pl

¹ Ioannes Paulus PP. II, *Adhortatio Apostolica Postsynodalis: Pastores dabo vobis* (25 marti 1992), nr 63, „Acta Apostolicae Sedis” 1992, s. 657-804, (odtąd: PDV); por. Pius PP. XII, *Allocutio* 6 septembris 1957, „Acta Apostolicae Sedis” 1957, s. 846-847.

² Np. we Włoszech wzrasta liczba seminarzystów „niższych”, czyli w wieku między 11-18 lat. Z oficjalnych danych wynika, że w 2010 r. było ich 2.984 (1.762 uczęszczało do niższych seminariów diecezjalnych, natomiast 1.222 do seminariów niższych prowadzonych przez zakony albo kongregacje zakonne. W 2009 r. było razem 2.872 alumnów seminariów niższych (1.522 „diecezjalnych” oraz 1.350 „zakonnych”). Wzrost jest więc o 3,9

i popierać, natomiast tam, gdzie biskup diecezjalny uzna to za wskazane, powinien nawet erygować niższe seminarium³.

W przeciwieństwie do wyższego seminarium duchownego, w odniesieniu do którego aktualny Kodeks prawa kanonicznego podaje wiele elementów struktury organizacyjnej, w przypadku seminarium niższego kwestia ta została pominięta w dyspozycjach kodeksowych. Powsta-je w związku z tym pytanie: jaka powinna być struktura organizacyjna niższego seminarium duchownego, która służyłaby jak najowocniejszej formacji w tej szkole? Czy jest możliwe ukazanie formy organizacyjnej seminarium niższego w oparciu o pozakodeksowe normy prawa powszechnego, prawo partykularne i statutowe, przynajmniej jej zasadniczych elementów? Próbą odpowiedzi na postawiony problem będzie poniższy artykuł⁴.

1. Rys historyczny instytucji niższego seminarium duchownego

Prawodawca kodeksowy w kan. 232 KPK deklaruje obowiązek, a zarazem własne i wyłączne prawo Kościoła kształcenia tych, którzy są przeznaczeni do świętej posługi. Przypomina się jednocześnie, że troska

procent. *I Seminari minori? Resistono*, „Familia Christiana” z 9 listopada 2010 r., <http://www.famigliacristiana.it> [dostęp: 12.03.2015 r.].

³ Por. kan. 234 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego (dalej : KPK); por. Sacrée Congrégation pour L'éducation Catholique, Note *L'institution des petits séminaires à propos des petits séminaires* (7 juin 1976), nr 1, [w:] *Enchiridion Vaticanum*, t. 5, Bologna 1990, nr 2054-2064. por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie*, t. 2, Olsztyn 1986, s. 54. Nota Sacra Congregatio pro Institutione Catholica z 23 maja 1968 r. wysłana do Przewodniczących Konferencji Biskupich po pierwszym Synodzie Biskupów w 1967 r. polecała utrzymanie niższych seminarium duchownych tam, gdzie istnieje trwała tradycja ich funkcjonowania, a także są zasoby kadrowe i finansowe; w przypadku trudności w tym względzie szkoły te mogą być prowadzone wspólnymi siłami kilku sąsiednich diecezji. Sacra Congregatio pro Institutione Catholica. Nota *I seminari minori* (23 maggio 1968), [w:] *Enchiridion Vaticanum* t. 3, Bologna 1990, nr 411 (autor, powołując się na przytoczony dokument, korzysta zarówno z jego wersji włoskiej: *I seminari minori*, jak również francuskiej; patrz niżej: *Les Petits Séminaires*, przypis 27). Por. P. Panizzolo, *Il seminario minore alla luce dell'insegnamento conciliare e post-conciliare*, „Seminarium” 2011, nr 3, s. 610.

⁴ Trzeba zaznaczyć, że w niniejszym przedłożeniu będzie mowa wyłącznie o niższym seminarium duchownym, z pominięciem innych tego rodzaju instytucji, mających podobny cel jak wspomniane seminarium, a o których wspomina kan. 234 § 1 KPK. Wspomniane inne instytucje powołaniowe to „chociażby grupy powołaniowe dla chłopców i młodzieży” PDV, nr 63.

o powołania spoczywa na całej wspólnocie chrześcijańskiej, ażeby wystarczająco zaradzić potrzebom świętej posługi w całym Kościele⁵.

Trzeba stwierdzić, że kwestia formacji przyszłych kapłanów zawsze była aktualna w Kościele. Wprawdzie w pierwszych wiekach istnienia Kościoła nie spotyka się seminariów, jednakże przygotowanie kandydatów do stanu kapłańskiego uważano od najdawniejszych czasów za jeden z głównych obowiązków biskupa. Początkowo przygotowanie to miało charakter partykularny. Jego zakres był uzależniony od konkretnych warunków, stopnia kultury danego kraju, przede wszystkim zaś od sposobu patrzenia na ten problem przez miejscowego biskupa⁶.

Bardziej jednolity kierunek formacji kandydatów do stanu duchownego nadał św. Augustyn. W swoim domu (*domus episcopi*) zaprowadził on dla duchownych życie wspólne. Za jego przykładem poszli biskupi innych prowincji kościelnych. Kandydaci do stanu duchownego otrzymywali więc wychowanie w szkołach lub domach biskupów. Wraz z rozwojem klasztorów przyszli kapłani odbywali często przygotowanie w szkołach klasztornych⁷.

Od czasów Karola Wielkiego obowiązek kształcenia i wychowania kandydatów do kapłaństwa zaczęły przejmować szkoły katedralne, do upowszechnienia których przyczynił się Sobór Laterański III (1179 r.), nakazując przeznaczyć przy każdym kościele katedralnym odpowiednie beneficjum na utrzymanie magistra (kanonika scholastyka), którego zadaniem było uczyć bezpłatnie kleryków katedralnych i biednych scholarów, a następnie Sobór Laterański IV (1215 r.), zobowiązując do prowadzenia szkół także znacznie większe kościoły pozakatedralne⁸.

⁵ Por. kan. 233 § 1 KPK; zob. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico*, t. 1, wyd. 1, Napoli 1988, s. 303-304.

⁶ Por. Paulus PP. VI, Epistula apostolica *Summi Dei verbum* (4 novembris 1963), „Acta Apostolicae Sedis” 1963, s. 979-980; por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne...*, s. 55; zob. G. Trevisan, *La normativa sui seminari minori*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 1990, z. 1, s. 88; zob. W. Góralski, *Szkic do dziejów seminariów duchownych diecezji płockiej (1594-1994)*, „Studia Płockie” 1994, nr 22, s. 30; zob. F. Marchisano, *L'evoluzione storica della formazione del clero*, „Seminarium” 1973, nr 2, s. 300-301.

⁷ Por. F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2, Opole 1958, s. 48; zob. F. Marchisano, *L'evoluzione...*, s. 302-303; zob. W. Góralski, *300 lat seminarium duchownego w Płocku — wczoraj i dziś. (Szkic do dziejów)*, „Studia Płockie” 2010, nr 38, s. 21; zob. także P. Koci, *Das Katholische Internat Heute und Morgen*, „Seminarium” 2011, nr 3, s. 629-630.

⁸ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne...*, s. 55-56; por. Litterae apostolicae *Summi Dei verbum*, s. 980; Wśród słynniejszych szkół katedralnych trzeba wspomnieć szkołę znajdującą się przy Bazylice Laterańskiej w Rzymie i szkoły w York i Canterbury w Anglii. Por. F. Marchisano, *L'evoluzione...*, s. 304.

Wraz z powstaniem uniwersytetów alumni szkół biskupich i klasztor-nych, które nie otrzymały rangi szkoły wyższej, zaczęli przenosić się na uniwersytety. Aby swoboda życia uniwersyteckiego nie wpłynęła ujemnie na życie kleryków, zaczęto dla nich tworzyć przy uniwersytetach kolegia, czyli tzw. bursy (w formie internatów)⁹. Np. św. Ignacy Loyola dnia 31 sierpnia 1552 r. założył w Rzymie słynne *Collegium Germanicum* dla studentów teologii pochodzących z Niemiec, aby w ten sposób wychowywać ich w duchu Kościoła, z dala od wpływów herezji¹⁰.

Podstawy prawne do zakładania seminariów duchownych w dzisiejszym znaczeniu wypracował Sobór Trydencki. T. Pawluk pisze, że „zajął się on kwestią przygotowania kandydatów do kapłaństwa, mając niepokojący raport specjalnej Komisji, powołanej przez Pawła III w 1536 r., która miała rozpatrzyć problem odrodzenia Kościoła (*Concilium delectorum Cardinalium et aliorum Praelatorum de emendanda Ecclesia*). Raport jednoznacznie ukazywał niski poziom intelektualny duchowieństwa i jego niedostateczną formację duszpasterską. Komisja sformułowała wniosek, iż kapłani muszą być zdolni do zadań, jakie są związane z ich urzędem; do poprawy w tej dziedzinie należy zmierzać nie przez rozbudowywanie prawa, zwłaszcza karnego, lecz przez kształcenie i wychowywanie kandydatów do kapłaństwa”¹¹.

Wyższe seminarium duchowne jako instytucja kościelna formująca kandydatów do kapłaństwa zostało ustanowione dnia 15 lipca 1563 r. przez Sobór Trydencki dekretem *Cum adolescentium*¹² i zatwierdzone przez papieża Piusa IV. Ojcowie soborowi nakazali zakładać w całym Kościele kolegia (czyli seminaria) dla wychowywania kleru, postanawiając, by

⁹ Por. F. Marchisano, *L'evoluzione...*, s. 305-306.

¹⁰ Por. Litterae apostolicae *Summi Dei verbum*, s. 980; por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne...*, s. 56; por. F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne. Podręcznik...*, t. 2, s. 485; zob. G. Trevisan, *La normativa...*, s. 88. Bursy (w formie internatów) dla kandydatów na kapłanów utworzono m. in. przy uniwersytetach w Combrze, Bolonii, Padwie, Salamance i Sorbonie. Por. E. Ziemann, *Seminarium duchowne*, [w:] E. Gigilewicz (red.), *Encyklopedia Katolicka*, t. 17, Lublin 2012, k. 1397. Św. Ignacy Loyola założył w Rzymie w 1551 r. Kolegium Rzymskie (*Collegio Romano*). Statuty *Collegio Romano* i *Collegium Germanicum* stanowiły wzór, którym będą się inspirować w przyszłości niezliczone wprost centra formacji kościelnej. Por. F. Marchisano, *L'evoluzione...*, s. 306.

¹¹ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne...*, s. 56; zob. G. Brugnotto, *Il seminario maggiore: autentica comunità ecclesiale. Annotazioni teologico-canonistiche*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 2001, nr 3, s. 228.

¹² *Concilium Oecumenicum Tridentinum, decreto Cum adolescentium*, sessione XXIII, can. 18 *de ref.*, [w:] *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna 1991, s. 750, tekst polski: *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst łaciński i polski, tom IV (1511-1870), Lateran V, Trydent, Watykan I*, Układ i opracowanie A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 705-713.

każda diecezja miała własne seminarium, a w razie trudności, by jedno seminarium służyło dwu lub kilku diecezjom¹³. Na skutek decyzji Soboru Trydenckiego w sprawie seminariów duchownych przygotowanie kandydatów do kapłaństwa przestało być przypadkowe i doraźne, a stało się pierwszoplanowe, systematyczne i zorganizowane¹⁴.

Trydencki model wyższego seminarium duchownego pozostał niemal bez zmian aż do początku XX wieku i został usankcjonowany przez KPK z 1917 r.¹⁵. Wysoką rangę kanoniczną seminariów duchownych podtrzymał Sobór Watykański II, wydając Dekret *Optatam totius* o formacji kapłańskiej¹⁶. Aktualne uregulowania prawne związane ze strukturą i celem wyższego seminarium duchownego w oparciu o soborową odnowę Kościoła oraz dostosowanie jego misji do współczesnych wymogów społeczno-eklezyjalnych zawiera KPK z 1983 r.¹⁷.

Trzeba jednak zauważyć, że Sobór Trydencki w dekrecie *Cum adolescentium*, nakazując zakładać w całym Kościele kolegia (czyli seminaria) dla wychowywania kleru, nie wprowadził rozróżnienia na seminarium wyższe i niższe, postanowił tylko, że do seminarium należy przyjmować jedynie takich młodzieńców, którzy rokują nadzieję, że zostaną dobrymi kapłanami, nie młodszymi niż dwunastoletnimi, świadomych swego po-

¹³ „Dlatego święty sobór postanawia, aby przy poszczególnych kościołach katedralnych, metropolitalnych i w zależnych od nich większych kościołach ustanawiane były, w pobliżu tych kościołów (albo w innym odpowiednim miejscu, wybranym przez biskupa stosownie do możliwości i rozmiarów diecezji) kolegia dla młodych ludzi z danego miasta i diecezji albo danego kraju, jeżeli ich liczba jest niewielka. Tam mają być utrzymywani, nauczani zasad religii oraz kształceni w dziedzinie dyscypliny kościelnej”. Concilium Oecumenicum Tridentinum, decreto *Cum adolescentium*, sessione XXIII, can. 18. Chociaż dekret *Cum adolescentium* nie precyzował definitywnie koncepcji funkcjonowania seminariów, jednak miały one wzorować się na kolegiach jezuickich. Zalecano zakładanie zakładów przy kościołach katedralnych i metropolitalnych. Jedną z proponowanych form działania seminariów było także ich afiliowanie przy uniwersytetach, przy jednoczesnym zapewnieniu alumnom odpowiedniej opieki duchowej. J. Łupiński, *Seminarium duchowne w Tykocinie w latach 1769–1863*, Łódź 2011, s. 5.

¹⁴ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne...*, s. 57. Słynne stało się powiedzenie ojców Soboru Trydenckiego, którzy twierdzili, że jeśli nawet Sobór nie przyniósłby innych korzyści niż zakładanie seminariów, to wystarczyłoby to, aby zrekompensować wszystkie wysiłki i niepokoje, z którymi ojcowie musieli się zmierzyć. Por. F. Marchisano, *L'evoluzione...*, s. 306-307; zob. L. Chiappetta, *Il Codice...*, s. 304.

¹⁵ Kan. 1354-1371 KPK z 1917 r.; zob. G. Brugno, *Il seminario...*, s. 228-229.

¹⁶ Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de Institutione sacerdotali *Optatam Totius*, (28 octobris 1965) „Acta Apostolicae Sedis” 1966, s. 713-727, tekst polski: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 288-301, (odtąd: OT).

¹⁷ Kan. 232-264 KPK.

wołania do służby Bożej¹⁸. A więc już chłopcy po ukończeniu dwunastego roku życia i mający określone przymioty mogli być przyjmowani do seminarium, co jest oczywiście wiekiem niskim, który uniemożliwiał podjęcie odpowiedzialnej decyzji o wyborze stanu duchownego.

Józef Łupiński zauważa, że „w praktyce przez kilkadziesiąt lat po Soborze realizacja dekretu o zakładaniu seminariów duchownych napotykała wiele trudności. Dopiero św. Wincenty a Paulo jako jeden z pierwszych zrealizował plany Soboru Trydenckiego w tym względzie. Po próbach organizowania seminarium, podjętych około 1636 r., zrozumiał, że jedną z podstawowych przeszkód, które ograniczały rozwój seminariów trydenckich, był zbyt młody wiek kandydatów do kapłaństwa. Nowością była rezygnacja z przyjmowania młodzieży w zbyt młodym wieku, niezdolnej do poważnego podejmowania decyzji o wyborze powołania kapłańskiego. Od tej pory kandydatami mogli być mężczyźni, którzy ukończyli co najmniej 19 lat i byli dojrzałi do podjęcia decyzji o kapłaństwie. Dopiero po ukończeniu nauk świeckich mogli podjąć studia filozoficzne i teologiczne. Zasadę tę po raz pierwszy zrealizował św. Wincenty we Francji w seminarium diecezjalnym w Annency”¹⁹.

Praktyka przyjmowania starszych młodzieńców do wyższego seminarium duchownego zapoczątkowana przez św. Wincentego a Paulo przyczyniła się do wyodrębnienia instytucji niższego seminarium, do którego przyjmowano chłopców młodszych, tylko tych, którzy nie wykluczali możliwości powołania kapłańskiego. Określenia „niższe seminarium duchowne” użył jako pierwszy ksiądz Jean-Jacques Olier (franc. *le petit seminaire*) w celu odróżnienia go od wyższego seminarium duchownego (franc. *le grand seminaire*)²⁰. Rozwój instytucji niższego seminarium duchownego był inspirowany przez francuski nurt duchowości kapłańskiej związany z *l'école française*. Seminarium służyło kandydatowi pomocą w rozpoznaniu powołania kapłańskiego, a także we wprowadzeniu w kwestie z zakresu Pisma Świętego, patrologii i prawa kanonicznego. Od alumna niższego seminarium duchownego wymagano dobrego stanu zdrowia, odpowied-

¹⁸ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne...*, s. 56-57; zob. E. Ziemann, *Seminarium...*, k. 1396.

¹⁹ J. Łupiński, *Seminarium...*, s. 5; por. J. Herranz, *Importanza del Seminario Minore e del Seminario Diocesano*, „*Seminarium*” 1983, nr 4, s. 512.

²⁰ Por. E. Ziemann, *Seminarium...*, k. 1396. Natomiast S. Bista twierdzi, że nazwy „niższe seminarium duchowne” (*Petit Seminaire*) jako pierwszy użył św. Wincenty a Paulo. Nazwa ta pojawiła się po raz pierwszy w jego listach w 1649 r. na równi z nazwą *Grand Seminaire*. S. Bista powołuje się na: Antoine Degert, *Histoire des Séminaires Français jusqu'à Révolution*, Paris 1912, vol. 2, s. 464. Por. S. Bista, *Instytucja niższych seminariów duchownych diecezjalnych przykładem wpływu prawa partykularnego na kościelne prawo powszechne*, „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 1971, nr 4, s. 163, przypis nr 11.

niego poziomu intelektualnego, stosownego zachowania, pracowitości i pobożności. Wspólne zamieszkanie i przestrzeganie ustalonego regulaminu, zwłaszcza ciszy oraz skupienia, stanowiło ważny element formacji ludzkiej, religijnej i duchowej alumna²¹. Trzeba dodać, że po zawierusze napoleońskiej wiele diecezji i zgromadzeń zakonnych podjęło intensywne działania w celu udoskonalenia i dostosowania do współczesności organizacji szkół pobożnych, seminariów, kolegiów itp. dla kandydatów na kapłanów. Powstanie rzeczywistych i właściwych seminariów niższych, czyli wyraźnie różnych od wyższych, miało miejsce dopiero w drugiej połowie XIX wieku w celu zaoferowania młodym chłopcom, którzy okazują oznaki powołania kapłańskiego, odpowiedniego środowiska dla ich rozwoju, wraz z możliwością wykształcenia szkolnego „klasycznego”, które w szkołach publicznych, niejednokrotnie będących w tamtym okresie w rękach nauczycieli o poglądach pozytywistycznych i niewrażliwych na problemy religijne, powoli podupadało²². Instytucja niższego seminarium duchownego została usankcjonowana w KPK z 1917, gdzie w kan. 1354 § 2 poleca się, aby w większych zwłaszcza diecezjach starać się o założenie dwóch odrębnych seminariów: niższego, dla kształcenia chłopców w naukach z zakresu szkół średnich, oraz wyższego dla alumnów studiujących filozofię i teologię²³. Sobór Watykański II wskazał na cele dydaktyczno-wychowawcze niższego seminarium duchownego, a także położył nacisk na solidną formację religijną kandydatów, zapewnienie im kierownictwa duchowego oraz włączenie w proces wychowawczy rodziców. Ponadto Sobór wyakcentował potrzebę ogólnego rozwoju alumnów według zasad zdrowej psychologii, uwzględniającej wiek i mentalność chłopców. Polecono tak opracować program nauczania, aby absolwenci niepodjęjący studiów w wyższym seminarium duchownym mogli się kształcić na innych uczelniach wyższych. Kwestię niższego seminarium duchownego reguluje KPK z 1983 r.²⁴, zaś papież Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej *Pastores dabo vobis* w nr 63 podkreślił znaczenie niższych seminariów du-

²¹ Rozpowszechnienie się w wieku XIX szkół dla chłopców prowadzonych przez państwo wzbudziło w różnych krajach europejskich podobne inicjatywy ze strony Kościoła, sprzyjające młodzieńcom przejawiającym skłonności do życia zakonnego i kapłańskiego. Por. P. Composta, *Commento al 234*, [w:] P. Pinto (red.), *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Roma 1985, s. 141.

²² Por. G. Trevisan, *La normativa...*, s. 88; zob. F. Marchisano, *L'evoluzione...*, s. 311.

²³ Por. F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne. Podręcznik...*, t. 2, s. 487.

²⁴ Kan. 234. § 1 KPK; por. F. Marchisano, *L'evoluzione...*, s. 315.

chownych w odkrywaniu, pielęgnowaniu i rozwijaniu powołania do kapłaństwa, a także ich rolę w duszpasterstwie powołań²⁵.

2. Moderatorzy i nauczyciele oraz inni członkowie zespołu wychowawczego

Kan. 234 § 1 KPK nie nakazuje bezwzględnie biskupom zakładania seminariów niższych, ale poleca zachować je tam, gdzie istnieją, oraz erygować je, jeśli zdaniem biskupa diecezjalnego byłoby to wskazane ze względu na szczególne potrzeby, np. w razie braku dostatecznej liczby powołań kapłańskich spośród absolwentów innych szkół średnich²⁶. Biorąc pod uwagę możliwość, iż mimo ich celów powołaniowych²⁷, niższe

²⁵ Por. E. Ziemann, *Seminarium...*, k. 1396-1397; Według KPK z 1917 r. w jedynym pojęciu seminarium — to znaczy miejscu, gdzie uprawia się ziemię i kształtują się ewentualne powołania kapłańskie — różnica między „niższym” a „wyższym” tkwiła przede wszystkim w różnym rodzaju dyscyplin naukowych, które uczniowie winni zrealizować. Por. D. Cito, *Comentario al can. 234*, [w:] A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña (red.), *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. 2, wyd. 2, Pamplona 1996, s. 219; por. P. Composta, *Commento...*, s. 141. Praktyka zakładania seminariów niższych podczas dyskusji na Soborze Watykańskim II została poddana ostrej krytyce ze względu na przypadki braku dojrzałości wśród wychowanków tego rodzaju seminariów. Ostatecznie Sobór Watykański II zajął w tej sprawie stanowisko umiarkowane (OT 3), które zostało potwierdzone w KPK z 1983 r.. Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 234*, [w:] J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. T. 2. Ks. II (1). Lud Boży*, Poznań 2005, s. 58; por. D. Cito, *Comentario...*, s. 219. W sposób wyczerpujący oraz nie mniej interesujący ukazują historię niższych seminariów duchownych S. Bista w przywołanym wyżej artykule *Institucja...*, s. 161-185.

²⁶ J. Herranz zauważa, że prawodawca kodeksowy polecając w kan. 234 § 1 KPK zachować i popierać niższe seminaria duchowne, chciał w ten sposób usunąć wiele niesłusznych sporów, które doprowadziły do powstania prawdziwej sprzeczności, polegającej z jednej strony na potwierdzeniu doniosłości seminariów niższych przez Sobór Watykański II, a z drugiej na ich zadziwiającej, stopniowej likwidacji w bardzo wielu diecezjach, a nawet w całych regionach kościelnych. *Importanza...*, s. 511-512; zob. Sacrée Congrégation pour L'éducation Catholique, Lettre circulaire aux Ordinaires des lieux *Les petits séminaires* (23 mai 1968), nr 1, [w:] *Enchiridion Vaticanum*, t. 3, Bologna 1990, nr 397-419.

²⁷ W Schemacie KPK z 1977 r. kan. 85 § 2 umożliwiał, jeśliby było to wskazane i wyraziłaby na to zgodę Konferencja Biskupów, dopuszczenie do seminarium niższego młodzieńców wyróżniających się postawą moralną, którzy jednak nie czują się powołani do świętej posługi. Na skutek interwencji Kongregacji do spraw Wychowania Katolickiego, a także licznych biskupów, dyspozycję tę usunięto w celu zachowania podstawowej cechy charakterystycznej seminarium niższego jako instytucji powołaniowej. Pontificio Commissione Codicis Iuris Canonici Recognoscendo, Schema canonum Libri II *De Populo Dei*, can. 85 § 2, Città del Vaticano (Typis Polyglotticis Vaticanis) 1977, tekst polski: „Posoborowe

seminaria duchowne mogą przyjmować różne konfiguracje, zależnie od potrzeb, które ocenia biskup, przywołany kanon nie przewiduje dla tych seminariów określonej struktury organizacyjnej²⁸. Wydaje się jednak, że dla owocnego pielęgnowania załączków powołania, przynajmniej częściowo wypada naśladować w seminariach niższych strukturę organizacyjną wyższych seminariów duchownych²⁹. Tę konkluzję zdają się potwierdzać następujące słowa *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi „Apostolorum Successores”*: „biskup niech wspiera intensywną współpracę pomiędzy wspólnotą edukacyjną wyższego seminarium i tą seminarium niższego, tak aby nie miał miejsca brak ciągłości między zasadniczymi kierunkami formacji oraz aby wspólnota niższego seminarium mogła dać odpowiednią i trwałą podstawę tym, którzy mają kontynuować drogę powołania w seminarium wyższym”³⁰, jak również kan. 345 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, który brzmi: „wychowanie alumnów w wyższym seminarium niech się dokonuje po uzupełnieniu tego wszystkiego, czego być może brakowało w wychowaniu w poszczególnych przypadkach po seminarium niższym, przez formację duchową, intelektualną i pastoralną”³¹.

Prawodawstwo Kościelne”, t. 10, z. 2, nr 19435, s. 161. Por. P. Panizzolo, *Il seminario...*, s. 623. L. Chiappetta jest zdania, iż mimo tego w przypadkach szczególnych, *modo tantum exceptionalis*, biskup mógłby przyjąć do niższego seminarium chłopca, który nie czuje oznak powołania kapłańskiego. *Il Codice...*, s. 306.

²⁸ „Biskup diecezjalny winien ukierunkować niższe seminarium według formy życia odpowiedniej dla wieku, młodzieńczego rozwoju oraz zgodnie ze zdrowymi zasadami psychologii i pedagogiki”. *Congregatio pro Episcopis, Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi „Apostolorum Successores”* (22 febbraio 2004), nr 86, Città del Vaticano 2004, tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005, (odtąd: AS). Biskup ma swobodę w ustanawianiu organizacji niższego seminarium duchownego na terenie swojej jurysdykcji. Konferencja biskupia nie może narzucać mu formy jego seminarium niższego i przeszkodzić mu w podejmowaniu inicjatyw dotyczących się tej szkoły, ale winna ustalić wspólnie kierunki i zasady, które umożliwiają w danym kraju tworzenie tych seminariów z uwzględnieniem prawodawstwa państwowego w zakresie szkolnictwa. Por. *Les petits séminaires*, nr 5, s. 165.

²⁹ Por. D. Cito, *Comentario...*, s. 220; por. J. Krukowski, *Komentarz...*, s. 58.

³⁰ AS, Nr 86.

³¹ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis 1990 oraz „Acta Apostolicae Sedis” 1990, s. 1033-1363, tłumaczenie polskie: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich*, Lublin 2002 (odtąd: CCEO). *Plan de formación para los Seminarios Menores* Konferencji Episkopatu Hiszpanii *expressis verbis* powołuje się na organizację seminariów wyższych odnośnie do podstawowych urzędów, które powinny być w seminariach niższych. Chodzi o urząd: rektora, wicerektora, kierownika duchowego, ekonomy, dyrektora studiów, bibliotekarza. Autorzy *Plan de formación para los Seminarios Menores* w nr 75 powołują się na *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 27. Conferencia Episcopal Española, *Plan de formación para los Seminarios Menores*

Bez wątplenia głównym moderatorem niższego seminarium duchownego jest biskup diecezjalny, chociaż, co jest zrozumiałe, nie należy on ściśle do wewnętrznej struktury tej szkoły. To właśnie biskup diecezjalny, gdzie uzna to za wskazane, winien zachować i popierać niższe seminaria, a także, gdy istnieje taka potrzeba, powinien doprowadzić do erygowania takiego seminarium³². Redaktorzy dyktorii *Apostolorum Successores* piszą, że „biskup będzie się starał, tam, gdzie to jest możliwe, o utworzenie oprócz seminarium wyższego seminarium niższego lub o wspieranie tego, które już istnieje. (...) Biskup diecezjalny winien ukierunkować niższe seminarium według formy życia odpowiedniej dla wieku, młodzieńczego rozwoju oraz zgodnie ze zdrowymi zasadami psychologii i pedagogiki, zawsze z poszanowaniem dla wolności młodych co do wyboru ich drogi życiowej. Ponadto biskup winien być świadomy faktu, że ten rodzaj wspólnoty wymaga nieustannego wychowawczego współdziałania pomiędzy wspólnotą seminaryjną, rodzicami chłopców a szkołą”³³. Biskup winien wspierać „intensywną współpracę pomiędzy wspólnotą edukacyjną wyższego seminarium i tę seminarium niższego”³⁴. Na pierwszorzędną rolę biskupa diecezjalnego w powstaniu i funkcjonowaniu niższego seminarium duchownego wskazuje dyktorii *Ecclesiae imago*, gdzie postanawia się, iż „biskup — zachowując wydane w tej materii zarządzenia przez regionalną lub krajową Konferencję biskupią — po dokładnym zbadaniu sprawy, wydaje decyzję, czy jest rzeczą pożyteczną uczęszczanie alumnów do szkół publicznych na wykłady z zakresu literatury i humanistyki”³⁵.

(24 abril 1991), nr 90, <http://www.conferenciaepiscopal.es> [dostęp: 31 10 2013 r.]. Sacra Congregazione per L'educazione Cattolica, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (6 ianuarii 1970), „Acta Apostolicae Sedis” 1970, s. 321-384, editio apparata post Codicem iuris canonici promulgatum (19 marzo 1985), Typis Polyglottis Vaticanis 1985.

³² Kan. 234 § 1 KPK z 1983 r. „Seminarium niższe powinno być erygowane w każdej eparchii, jeśli tego wymaga dobro Kościoła i pozwalają na to siły i możliwości”. Kan. 332 § 1 CCEO; por. *Les petits séminaires*, nr 5, s. 165.

³³ AS, Nr 86; por. Note *L'institution des petits seminaries*, nr 9.

³⁴ AS, nr 86.

³⁵ Sacra Congregatio pro Episcopis, Directorium *Ecclesiae imago* de pastoralii ministerio Episcoporum (22 februarii 1973), nr 194, [w:] *Enchiridion Vaticanum*, t. 4, Bologna 1997, nr 1945-2328, tekst polski: E. Szafrowski, *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne*, t. 6, z. 1, Warszawa 1975, nr 10370-11035, (odtąd: EI). Według *Ecclesiae imago* „biskup — zachowując wydane w tej materii zarządzenia przez regionalną lub krajową Konferencję biskupią — po dokładnym zbadaniu sprawy wydaje decyzję, czy jest rzeczą (...) wskazaną dopuszczać do seminarium [niższego J. A] (...) tych słuchaczy, którzy nie zamierzają przyjmować święceń”. Nr 194. To uprawnienie biskupa stanowi wyjątek od zasady, że seminarium

Odnosnie do pozycji biskupa w relacji do instytucji niższego seminarium duchownego mówią niejednokrotnie normy prawa partykularnego. Według Statutu Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej „organem prowadzącym Niższe Seminarium Duchowne jest Archidiecezja Częstochowska, reprezentowana przez Arcybiskupa Metropolite Częstochowskiego”³⁶, a zgodnie z Regulaminem Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej „organem prowadzącym seminarium jest Biskup Płocki, któremu przysługuje w tym zakresie wszelka władza wynikająca z treści kodeksu prawa kanonicznego”³⁷. Nadzór i odpowiedzialność biskupa wobec niższego seminarium duchownego przejawia się także w zatwierdzeniu jego statutu³⁸, jak również w trosce o jego utrzymanie materialne³⁹.

Choć każde niższe seminarium duchowne ma za cel „wspieranie powołań”⁴⁰ oraz kształcenie przede wszystkim tych, „którzy zdają się okazywać przejawy powołania do świętej służby, aby mogli je łatwiej i jaśniej rozeznaczyć oraz ukształtować w duchu poświęcenia”⁴¹, to jednak prawodawca powszechny nie przewiduje dla seminariów niższych określonej struktury organizacyjnej⁴². Jak wspomniano wyżej, seminaria te mogą przyjmować różne konfiguracje zależnie od potrzeb, które bierze pod uwagę biskup. Jednakże ścisły związek niższego seminarium z wyższym przynajmniej częściowo sugeruje, aby w omawianych seminariach, przynajmniej w pewnym zakresie, uwzględnić organizację przewidzianą dla wyższych seminariów duchownych⁴³. Ten wniosek zdaje się potwierdzać

niższe, to „szczególna wspólnota chłopców, gdzie są pielęgnowane i rozwijane załączki powołania kapłańskiego”. AS, nr 86.

³⁶ Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej w Częstochowie (1 lutego 2011), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 2011, nr 1-3, § 1, nr 2.

³⁷ Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej. Niższe Seminarium Duchowne Diecezji Płockiej. Sikórz 83 A, gmina Brudzeń Duży. Archiwum bieżące. Teczka: *Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej, Zarządzanie sprawami Niższego Seminarium Duchownego*, nr 1.

³⁸ Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, s. 83.

³⁹ Por. *XLII Synod Diecezji Płockiej (1987-1991)*, Płock 1992, st. 79 § 2, s. 92.

⁴⁰ Kan. 234 § 1 KPK z 1983 r.; por. J. Herranz, *Importanza...*, s. 512.

⁴¹ Kan. 331 § 1 CCEO.

⁴² Organizacja seminarium niższego musi być taka, by sprzyjać, a nie uniemożliwiać wolność wyboru stanu kapłańskiego czy innego rodzaju życia. Z drugiej strony ma być taka, aby w sposób pozytywny umożliwić wybór kapłaństwa, jeśli u danego alumna występują autentyczne znaki powołania. Note *L'institution des petits seminaries*, nr 5.

⁴³ „Biskup niech wspiera intensywną współpracę pomiędzy wspólnotą edukacyjną wyższego seminarium i tą seminarium niższego, tak aby nie miał miejsca brak ciągłości między zasadniczymi kierunkami formacji”. AS, nr 86. „Program wychowawczy niższych

następujący *passus* wyjęty z dekretu *Optatam Totus*: „poza tym poniższe postanowienia odnoszące się do seminariów wyższych, o ile odpowiadają celowi i naturze seminarium niższego, niech będą również do niego dostosowane”⁴⁴.

Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis w sposób bardzo ogólny wskazuje na strukturę prawną niższego seminarium duchownego, wspominając o „przełożonych” występujących w tej instytucji⁴⁵, a *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”* mówi o wspólnocie seminaryjnej, czy też o wspólnocie edukacyjnej seminarium niższego, co sugeruje istnienie moderatorów i nauczycieli⁴⁶. Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich pośrednio wskazuje na formację duchową, intelektualną, która winna dokonywać się w seminarium niższym⁴⁷.

Skoro, jak wykazano wyżej, wypada, aby w seminariach niższych, przynajmniej w określonym zakresie, uwzględniono organizację przewidzianą dla seminariów duchownych wyższych, to nie ulega wątpliwości, że na czele omawianego seminarium powinien stać rektor, który może być rozmaicie nazywany⁴⁸. Według kan. 239 § 1 KPK z 1983 r. „każde seminarium powinno mieć rektora, który stoi na jego czele”⁴⁹. Chociaż Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. nie mówi o rektorze seminarium niższego wprost, to można wnioskować, że wypowiedzi się o nim pośrednio. Mianowicie, skoro na mocy kan. 463 § 1 KPK, nr 6 „na synod diecezjalny powinni być wezwani jako członkowie i mają obowiązek w nim uczestniczyć: (...) rektor wyższego seminarium diecezjalnego”, a w diecezjach należy zachować i popierać niższe seminaria, natomiast tam, gdzie biskup diecezjalny uzna to za wskazane, powinien doprowadzić do erygowania

seminariów, realizowany stopniowo i w odpowiednim czasie, sprzyja takiej formacji ludzkiej, kulturowej i duchowej, dzięki której młodzieniec może wstąpić do seminarium wyższego odpowiednio i solidnie przygotowany”. PDV, nr 63.

⁴⁴ OT, nr 3.

⁴⁵ *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* 1985, III, nr 11. O kierownictwie „przełożonych niższego seminarium” mówi także PDV, nr 63, jak również OT, nr 3.

⁴⁶ AS, nr 86.

⁴⁷ „Wychowanie alumnów w wyższym seminarium niech się dokonuje po uzupełnieniu tego wszystkiego, czego być może brakowało w wychowaniu w poszczególnych przypadkach po seminarium niższym, przez formację duchową, intelektualną i pastoralną, które tak łączą się ze sobą, że służą Chrystusa stają się pośród Kościoła światłem i solą współczesnego świata”. Kan. 345 CCEO.

⁴⁸ Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, § 8, nr 1; Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej przełożonego seminarium niższego nazywa dyrektorem. Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej, nr 8, 2.

⁴⁹ *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* 1985, nr 27.

niższego seminarium⁵⁰, to wydaje się, że prawodawca, wymieniając rektora wyższego seminarium diecezjalnego jako obowiązkowego uczestnika synodu, suponuje, że rektor seminarium niższego (jeśli takie istnieje w danej diecezji), nie musi być wezwany na synod⁵¹. To suponuje istnienie urzędu rektora niższego seminarium duchownego. Wyraźnie na rektora niższego seminarium duchownego wskazywał kodeks pio – benedyktyński, gdzie w kan. 358 § 1, nr 3, stanowił, iż „Ad Synodum vocandi sunt ad eamque venire debent: [...] 3. Rector Seminarii dioecesani saltem maioris” (na synod [diecezjalny] powinni być wezwani i mają obowiązek stawienia się (...) rektor seminarium diecezjalnego przynajmniej wyższego)⁵².

Wyraźnie na urząd rektora niższego seminarium duchownego wskazuje prawo partykularne. Według norm Konferencji Episkopatu Włoch *La formazione dei presbiteri nella Chiesa italiana* na czele seminarium i całego zespołu wychowawczego stoi rektor⁵³, natomiast zgodnie ze wskazaniem Konferencji Episkopatu Hiszpanii rektor, mianowany przez biskupa diecezjalnego, sprawuje naczelne kierownictwo seminarium niższego i występuje jako przedstawiciel biskupa we wspólnocie wychowawczej⁵⁴. Urząd rektora omawianego seminarium przewiduje Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej w Częstochowie⁵⁵ oraz Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej⁵⁶.

Według KPK z 1983 r. każde seminarium wyższe powinno mieć w razie potrzeby wicerektora⁵⁷. Wymieniony urząd przewiduje także np. Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej, gdzie na-

⁵⁰ Por. kan. 234 § 1KPK.

⁵¹ Choć może być on wezwany na synod na mocy kan. 463 § 2 KPK. Por. A. Francia, *Lo statuto giuridico del rettore di seminario nell'attuale legislazione canonica*, Roma 2007, s. 141.

⁵² Por. F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, Opole 1957, s. 523.

⁵³ Conferenza Episcopale Italiana, *La formazione dei presbiteri nella Chiesa italiana. Orientamenti e norme per i seminari (terza edizione)*, nr 37, „Notiziario della Conferenza Episcopale Italiana” 2006, nr 10, s. 289-435.

⁵⁴ Conferencia Episcopal Española, *Plan de formación para los Seminarios Menores*, nr 90.

⁵⁵ „Rektora niższego seminarium mianuje Arcybiskup Metropolita Częstochowski”. Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, § 3, nr 3 b, s. 34, nr § 9, s. 41.

⁵⁶ Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej, nr 8, Sekcja: Zarządzanie sprawami Niższego Seminarium Duchownego, nr 2. Tu rektora nazywa się dyrektorem.

⁵⁷ Kan. 239 § 1; por. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* 1985, nr 27. Urząd wicerektora będzie występował przede wszystkim w większych seminariach.

zywa się jego tytulariusza wicedyrektorem⁵⁸, jak również *Plan de formación para los Seminarios Menores*⁵⁹.

Prawo powszechne ustala jako obowiązkowy w seminarium wyższym urząd ekonoma⁶⁰. W Niższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej funkcje tę pełni prefekt d/s dydaktyczno-ekonomicznych⁶¹, natomiast według *Plan de formación para los Seminarios Menores* jest to *administrador*⁶².

Niekiedy w niższych seminariach duchownych występuje stanowisko prefekta, które może przyjmować w zależności od potrzeb różne konfiguracje⁶³. Może to być: prefekt d/s dydaktyczno-ekonomicznych⁶⁴, prefekt wychowawczy⁶⁵, czy *director técnico*⁶⁶.

Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis ustala dla wyższych seminariów duchownych urząd prefekta studiów⁶⁷. Analogiczne stanowisko może istnieć w seminariach niższych. Może być to prefekt d/s dydaktyczno-ekonomicznych⁶⁸, czy *director de estudios*⁶⁹.

W zakresie formacji naukowej w niższym seminarium duchownym podstawowe znaczenie mają nauczyciele, którzy wraz z rektorem i innymi wychowawcami tworzą radę pedagogiczną seminarium niższe-

⁵⁸ Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej, nr 8, Sekcja: Zarządzanie sprawami Niższego Seminarium Duchownego, nr 2.

⁵⁹ *Plan de formación para los Seminarios Menores*, nr 89.

⁶⁰ Kan. 239 § 1KPK; por. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* 1985, nr 27.

⁶¹ Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, § 13, nr 1, s. 42.

⁶² *Plan de formación para los Seminarios Menores*, nr 89.

⁶³ Por. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* 1985, nr 27.

⁶⁴ Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, § 13, nr 1, s. 42.

⁶⁵ Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej, *Obowiązki Prefekta Wychowawczego*, nr 1.

⁶⁶ *Plan de formación para los Seminarios Menores*, nr 89, nr 117. Urząd ten odpowiada funkcji prefekta porządku życia wspólnego w wyższym seminarium. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* 1985, nr 27.

⁶⁷ *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Nr 27.

⁶⁸ Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, § 13, nr 2, s. 42.

⁶⁹ *Plan de formación para los Seminarios Menores*, nr 89, nr 96-97. Kierownik studiów mianowany jest przez biskupa w przypadku, gdy zadań wynikających z jego urzędu nie może wypełniać sam rektor. W wykonywaniu swojej funkcji polegającej na trosce o realizację programu naukowego w seminarium oraz koordynacji działalności dydaktyczno-naukowej winien przestrzegać zarówno prawa kanonicznego, jak i państwowego.

go⁷⁰. Mogą być nimi zarówno duchowni, jak i osoby konsekrowane oraz laicy⁷¹.

Prócz nauczycieli mogą występować w omawianych seminariach także inni wychowawcy (*formadores* i *tutores*), jak to ma miejsce w seminariach w Hiszpanii. Mieszkają oni w seminarium jako współodpowiedzialni, wraz z rektorem, za całą formację realizowaną we wspólnocie seminarystycznej, mając bardzo ważny wpływ na wychowanie uczniów, zwłaszcza tych, którzy są im powierzani w sposób specjalny⁷².

Jest zrozumiałe, że zarówno nauczyciele, jak i inni wychowawcy winni posiadać, z niezbędnymi adaptacjami, kwalifikacje, których żąda się od profesorów i wychowawców seminarium wyższego⁷³. Okólnik *Les petits séminaires* domaga się wyraźnie odpowiedniego przygotowania nauczycieli i wychowawców seminariów niższych⁷⁴.

Niewątpliwie ważną rolę w procesie pielęgnacji powołania kapłańskiego u alumnów seminariów niższych pełni psycholog szkolny⁷⁵. Świadczy on cenną pomoc w kierunku właściwego rozwoju osobowościowego, jak i powołaniowego alumnów⁷⁶.

⁷⁰ Por. Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, § 16, s. 44-45; Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej, *Obowiązki Dyrektora*, nr 3. Normy Konferencji Episkopatu Włoch *La formazione dei presbiteri nella Chiesa italiana* mówią ogólnie o animatorach, przez których oczywiście rozumie się nauczycieli (nr 37). W niższych seminariach duchownych Hiszpanii oprócz nauczycieli występują *tutores académicos*, którzy, współpracując z rektorem i nauczycielami, wspierają rozwój naukowy alumnów w celu realizacji *Plan de formación para los Seminarios Menores* (nr 98).

⁷¹ *Plan de formación para los Seminarios Menores*, nr 98.

⁷² Tamże, nr 91. Jest zrozumiałe, że wychowawcy poszczególnych klas, mimo że są jednocześnie nauczycielami, należą do grona wychowawców seminarystycznych. Por. Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, § 53, s. 76.

⁷³ Por. *La formazione dei presbiteri nella Chiesa italiana*, przypis nr 89, s. 323; por. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis 1985*, nr 30-31. „Biskup ze szczególną troską winien dobrać rektora, kierownika duchowego, przełożonych i spowiedników seminarium spośród najlepszych kapłanów diecezji wyróżniających się pobożnością i wiernością doktrynie, odpowiednim doświadczeniem i dużą gorliwością w duszpasterstwie oraz specjalnymi zdolnościami formacyjnymi i pedagogicznymi”. AS, nr 89.

⁷⁴ *Les petits séminaires*, nr 2, s. 163; por. Note *L'institution des petits séminaires*, nr 7. Autorzy Noty *I seminari minori* domagają się, aby nauczyciele w seminariach niższych byli „wysoce wykwalifikowani”. *Enchiridion Vaticanum* t. 3, Bologna 1990, nr 413.

⁷⁵ *Plan de formación para los Seminarios Menores*, nr 89. Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, § 53, s. 76.

⁷⁶ *Plan de formación para los Seminarios Menores*, nr 89. „Con i sacerdoti educatori posso no collaborare anche laici, uomini e donne, specialmente nell'ambito della consulenza psicopedagogica”. *La formazione dei presbiteri nella Chiesa italiana*, przypis nr 37, s. 323. Oczywiście w zakresie pomocy psychologicznej musi być poszanowana wolność alumnów (por. kan. 220 KPK z 1983 r.). *La formazione dei presbiteri nella Chiesa italiana*, nr 50, s. 330-331.

W strukturę organizacyjną seminarium niższego wchodzi także inni pracownicy niepedagogiczni, jak np. pracownicy sekretariatu szkoły. Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej w Częstochowie zawiera zapis: „pod ścisłą kontrolą rektora znajduje się sekretariat szkoły”⁷⁷.

Według *Plan de formación para los Seminarios Menores* wśród pracowników niższego seminarium duchownego występuje sekretarz szkoły, który działa jako *fedatario*, czyli podobnie jak notariusz lub urzędnik, który coś poświadcza: dokument bez podpisu *fedatario* nie jest uważany za autentyczny⁷⁸.

W ramach struktury organizacyjnej niższych seminariów duchownych występuje także bibliotekarz⁷⁹, którego zadaniem jest: gromadzenie zbiorów bibliotecznych poprzez zakupy i darowizny, inwentaryzowanie, katalogowanie, klasyfikowanie zbiorów bibliotecznych, udostępnianie uczniom, nauczycielom, rodzicom, pracownikom administracji i obsługi zbiorów bibliotecznych w wypożyczalni i czytelnicy, informowanie o zasadach pracy biblioteki i czytelnicy oraz korzystania z katalogów, promowanie czytelnictwa poprzez sporządzanie wystaw, plansz okolicznościowych i organizowanie spotkań z ciekawymi ludźmi, prowadzenie dokumentacji działalności biblioteki, przygotowanie sprawozdań rocznych z działalności biblioteki szkolnej, a także informowanie rady pedagogicznej o stanie czytelnictwa w poszczególnych klasach⁸⁰.

W seminarium niższym o bardziej skromnych warunkach, obejmujących mniejszą liczbę alumnów, nie jest ściśle wymagane, aby do wyszczególnionych wyżej funkcji było przydzielonych tylu ludzi⁸¹. Stąd dwie lub więcej funkcji mogą wykonywać te same osoby.

Chociaż rodzice alumnów nie wchodzi do struktury prawnej niższego seminarium duchownego, to jednak odgrywają oni kapitalną rolę w pielęgnowaniu powołań kapłańskich. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*

⁷⁷ Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej § 12, s. 40.

⁷⁸ Por. *Plan de formación para los Seminarios Menores*, nr 100. W numerze tym szerzej ukazuje się zadania *fedatario*: „El secretario actúa como fedatario del centro, ordena y custodia el archivo académico y el general y levanta las actas de las reuniones que celebran los órganos colegiados de los que forma parte, así como elabora y presenta la memoria anual de cada curso académico. En sus relaciones con los alumnos, sus familias y con los demás educadores, actuará también al servicio de la educación integral del centro”.

⁷⁹ Por. *Plan de formación para los Seminarios Menores*, nr 89.

⁸⁰ Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, § 24, nr 4, s. 50.

⁸¹ Por. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis 1985*, nr 27; por. *Plan de formación para los Seminarios Menores*, nr 89.

postanawia, że „chłopcy i młodzieńcy żyjący w niższym seminarium niech zachowują wystarczający kontakt z własnymi rodzinami i rówieśnikami, którego potrzebują dla zdrowego rozwoju psychologicznego, a szczególnie uczuciowego”⁸². Redaktorzy *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* również postanawiają, aby alumni utrzymywali właściwą i konieczną więź z własnymi rodzinami oraz z rówieśnikami, jakiej potrzebują do zdrowego rozwoju psychicznego, a zwłaszcza uczuciowego. Powinno się udzielać rodzinom pomocy duchowej, aby mogły owocniej współpracować z seminarium w staraniach o powołania kapłańskie⁸³.

3. Odpowiedzialni za „specjalną formację religijną” w niższym seminarium duchownym

W niższych seminarium duchownych obok wykształcenia humanistycznego i naukowego przewidziana jest, co oczywiste, specjalna formacja religijna⁸⁴. Celem wymienionej formacji religijnej, zwłaszcza odpowiedniego kierownictwa duchowego w seminarium niższych, jest przysposobienie alumnów „do pójścia wielkodusznie i z czystym sercem za Chrystusem Odkupicielem”⁸⁵. Nota *L'institution des petits séminaires* przypomina, że niższe seminarium musi jasno ukazywać ideę kapłaństwa oraz, poprzez specjalną formację, przede wszystkim religijną, która mu jest właściwa, stworzyć zasadniczy klimat do rozpoznania powołania. Powołanie ewentualne (hipotetyczne), które jest podstawą do przyjęcia do seminarium, winno znaleźć tam środki do jego rozpoznania i sprawdzenia

⁸² Kan. 344 § 1 CCEO. Redaktorzy okólnika *Les petits séminaires* domagają się zagwarantowania alumnom ścisłego kontaktu z własnymi rodzinami, parafiami i organizacjami młodzieżowymi. *Enchiridion Vaticanum*, t. 3, Bologna 1990.

⁸³ Por. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 12; por. Nota *L'institution des petits séminaires*, nr 10. „Ponadto biskup winien być świadomy faktu, że ten rodzaj wspólnoty [niższego seminarium duchownego] wymaga nieustannego wychowawczego współdziałania pomiędzy wspólnotą seminaryjną, rodzicami chłopców a szkołą”. AS, nr 86; zob. *Plan de formación para los Seminarios Menores*, nr 14; zob. *La formazione dei presbiteri nella Chiesa italiana*, nr 38, s. 324; zob. P. Panizzolo, *Il seminario...*, s. 606-607.

⁸⁴ Kan. 234 § 1 KPK z 1983 r.; por. J. Krukowski, *Komentarz...*, s. 58.

⁸⁵ OT, nr 3. W seminarium wyższych „całe kształtowanie alumnów winno zmierzać do tego, aby na wzór Pana naszego Jezusa Chrystusa, Nauczyciela, Kapłana i Pasterza wyrabiali się oni na prawdziwych duszpasterzy”. OT, nr 4.

nia. Seminarium niższe ma być także środkiem do uświadomienia sobie przez konkretnych alumnów braku powołania kapłańskiego⁸⁶.

W formacji religijnej na pierwszym miejscu kładzie się nacisk na kierownictwo duchowe⁸⁷. G. Trevisan wyraża pewne zdziwienie, iż w kan. 234 § 1 aktualnego KPK nie ma wyraźnego odniesienia do kierownictwa duchowego, które tak wyraźnie ukazał soborowy dekret *Optatam Totius* w nr 3⁸⁸.

Głównym odpowiedzialnym za specjalną formację religijną w niższych seminariach duchownych jest kierownik duchowy (*spiritus director*), zwany niekiedy ojcem duchownym⁸⁹. W każdym wyższym seminarium duchownym powinien być przynajmniej jeden kierownik duchowy z pozostawieniem jednak alumnom swobody udania się do innych kapłanów, wyznaczonych przez biskupa do tego zadania⁹⁰. Nie podlega dyskusji, że skoro chłopcy „na drodze swojego duchowego rozwoju korzystają z pomocy odpowiedniego kierownictwa”⁹¹, to także w niższym seminarium urząd ojca duchownego jawi się jako konieczny⁹².

Dokumenty kanoniczne regulujące strukturę prawną niższych seminariów duchownych przewidują stanowisko *spiritus director* jako obowiązkowe. Redaktorzy Statutu Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej zamieszczają następującą dyspozycję: „najbliższym współpracownikiem rektora w zakresie wychowania i prowadzenia formacji religijnej jest prefekt d/s wychowawczo-religijnych, którego szczególnym zadaniem jest doprowadzenie uczniów do autentycznej wiary”⁹³. Podobnie stwierdza Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej: „za formację religijną, duchową i powołaniową odpowiada

⁸⁶ Note *L'institution des petits seminaries*, nr 6; zob. Pius PP. XII, *Allocutio* 6 septembris 1957, s. 848.

⁸⁷ Por. OT, nr 3; por. G. Trevisan, *La normativa...*, s. 90.

⁸⁸ G. Trevisan, *La normativa...*, s. 93.

⁸⁹ Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej nazywa kierownika duchowego prefektem d/s wychowawczo-religijnych (§ 14, s. 42). Nie jest to chyba nazwa zbyt szczęśliwa, gdyż nie oddziela wyraźnie forum zewnętrznego (prefekt) od wewnętrznego (d/s religijnych). Lepiej to czyni Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej mówiąc wprost o ojcu duchownym (Sekcja: Ojciec Duchowny, nr 1).

⁹⁰ Kan. 239 § 2 KPK z 1983 r.

⁹¹ *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* 1985, nr 14, OT, nr 3.

⁹² Por. G. Trevisan, *La normativa...*, s. 93; zob. Pius PP. XII, *Allocutio* 6 septembris 1957, s. 848.

⁹³ Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, § 14, s. 42.

Ojciec Duchowny⁹⁴. Według dyrektorium Konferencji Episkopatu Włoch *La formazione dei presbiteri nella chiesa italiana* wspólnotę wychowawczą niższego seminarium duchownego stanowią: rektor, kierownik duchowy (*direttore spirituale*) oraz jeden lub więcej animatorów w zależności od wielkości społeczności alumnów⁹⁵. Z kolei według *Plan de formación para los Seminarios Menores* Konferencji Episkopatu Hiszpanii „jedną z najważniejszych funkcji w ekipie formatorów jest kierownik duchowy (*director espiritual*)”⁹⁶.

Podstawowym zadaniem kierownika duchowego w seminariach niższych jest prowadzenie „odpowiedniego kierownictwa tak, aby [alumni] harmonijnie rozwijali swoje możliwości fizyczne, moralne, intelektualne i uczuciowe, aby stopniowo przyswajali sobie poczucie sprawiedliwości, szczerości, braterskiej przyjaźni, prawdy, słusznej wolności, obowiązkowości. Ta troskliwa pielęgnacja wszystkich przymiotów, także naturalnych, dopomoże im, aby wielkodusznie i z czystym sercem poszli za Chrystusem Odkupicielem i poświęcili Mu się na służbę w życiu apostołskim”⁹⁷.

Ojciec duchowny jest także odpowiedzialny życie liturgiczne będące szczególnym i niezbędnym elementem duchowej formacji, „w którym w miarę upływu lat winni alumni uczestniczyć z coraz pełniejszą świadomością, a także inne nabożne praktyki tak codzienne, jak i okresowe, określone w Regulaminie każdego Seminarium. Niech wszyscy radośnie i ochoczo spełniają to wszystko, co przystoi młodym chrześcijanom”⁹⁸.

Zadania ojca duchownego seminarium niższego dokładniej określa prawo partykularne, jak i statutowe. Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej w następujący sposób ukazuje obowiązki kierownika duchowego (prefekta d/s wychowawczo-religijnych): ukazywanie uczniom prawd objawionych i ciągle pogłębianie wiedzy religijnej, zachęcanie do częstego i intensywnego praktykowania wiary, uświadomienie uczniom obowiązku apostołstwa słowem i życiem, głoszenie konferencji, homilii, rozważań, spowiedź i kierownictwo duchowe uczniów, indywidualne rozmowy z uczniami, spotkania formacyj-

⁹⁴ Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej, Sekcja: *Ojciec Duchowny*, nr 1.

⁹⁵ *La formazione dei presbiteri nella chiesa italiana*, Nr 37, s. 323.

⁹⁶ *Plan de formación para los Seminarios Menores*, Nr 92.

⁹⁷ *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* 1985, nr 14; zob. Pius PP. XII, *Allocutio* 6 septembris 1957, s. 848.

⁹⁸ *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* 1985, nr 14; por. G. Trevisan, *La normativa...*, s. 94.

ne i kręgi biblijne, wprowadzenie uczniów w służbę liturgiczną, opiekę nad ruchami religijnymi w seminarium, zachęcanie do czytania publikacji i literatury religijnej, redagowanie gazetki liturgicznej i formacyjnej, przygotowanie programu na dzień skupienia oraz rekolekcje wielkopostne, troska o porządek w kaplicy oraz wyznaczanie tam miejsca dla uczniów⁹⁹.

Według Regulaminu Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej do szczególnych zadań ojca duchownego należy: organizacja życia religijnego wychowanków i czuwanie nad jej realizacją, wdrażanie wychowanków do modlitwy, wychowywanie alumnów do umiłowania liturgii i czuwanie nad jej poprawnym sprawowaniem, sprawowanie w kaplicy szkolnej Mszy świętych dla wychowanków i przewodniczenie innym nabożeństwom, wygłaszanie cotygodniowych konferencji o tematyce religijno-moralnej, odbywanie indywidualnych rozmów z poszczególnymi uczniami, wskazywanie wychowankom odpowiedniej literatury i czasopism o tematyce religijnej, organizacja rekolekcji, dni skupienia oraz nowenny ku czci św. Stanisława Kostki, patrona niższego seminarium duchownego, organizacja dyżuru spowiedników. Ojciec Duchowny sprawuje nadzór nad porządkiem i czystością w kaplicy i zakrystii oraz organizuje i prowadzi dla zainteresowanych koło liturgiczne¹⁰⁰.

Zgodnie z *Plan de formación para los Seminarios Menores* kierownik duchowy pomaga alumnom w indywidualnej formacji duchowej, w taki sposób, aby harmonijnie rozwijali swoje możliwości fizyczne, moralne, intelektualne i uczuciowe, aby stopniowo przyswajali sobie poczucie sprawiedliwości, szczerości, braterskiej przyjaźni, prawdy, słusznej wolności, obowiązkowości¹⁰¹. Wymieniony prezbiter wspólnie z innymi formatorami realizuje program wychowawczy i bierze udział w życiu seminarium niższego w aspekcie religijnym, szczególnie poprzez uczestnictwo w liturgii, sakramentach, jak również w życiu wiary i modlitwy wspólnoty. Winien on kształtować sumienia poszczególnych alumnów i dbać o ich życie duchowe, jak również starać się o rozwój pokutnego aspektu życia wewnętrznego alumnów w wymiarze indywidualnym i wspólnotowym. Będzie to wymagać od niego programowania okresowych wspólnotowych celebracji pokutnych, w ramach których będą współpracować inni formatorzy i kapłani wyznaczeni do tego celu przez biskupa. Specyficzna funkcja kierownika duchowego nie zmniejsza jednak odpowiedzialności

⁹⁹ Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, § 14, s. 42.

¹⁰⁰ Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej, Sekcja: *Ojciec Duchowny*, nr 1-4.

¹⁰¹ *Plan de formación para los Seminarios Menores*, nr 92.

pozostałych członków ekipy edukacyjnej seminarium, ponieważ również oni odgrywają ważną rolę w kształtowaniu sumień alumnów. Stąd, kiedy chłopcy swobodnie się do nich zwracają o posługę w sprawach sumienia, winni ją im chętnie świadczyć. Ważną pomocą duchową ofiarują alumnom księża zaproszeni przez zespół wychowawczy do prowadzenia w seminarium rekolekcji i ćwiczeń duchownych¹⁰².

Według dyrektorium Konferencji Episkopatu Włoch *La formazione dei presbiteri nella Chiesa italiana* kierownik duchowy wprowadza młodzieńców w życie duchowe i w praktykę modlitwy, jest dyspozycyjny w dziedzinie kierownictwa duchowego, którego celem jest w pierwszej kolejności rozpoznanie przejawów powołania do kapłaństwa i słuszności motywacji. Nadto pomaga on w odpowiedzialnym realizowaniu projektu formacyjnego alumnów w wymiarze osobistym i wspólnotowym¹⁰³.

Mimo że spowiednicy nie wchodzą w sensie ścisłym do struktury seminarium niższego, to jednak pełnią oni doniosłą rolę w specjalnej formacji religijnej. Kan. 240 § 1 KPK z 1983 r. domaga się posługi spowiedników różnych od ojca duchownego, który sam jest także spowiednikiem. Według Regulaminu Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej ojciec duchowny organizuje dyżury spowiedników¹⁰⁴. Na temat spowiedników i wolności ich wyboru przez alumnów wypowiada się wyraźnie *Plan de formación para los Seminarios Menores*¹⁰⁵.

Wnioski

Na podstawie analizy przepisów prawa powszechnego, partykularnego i statutowego odnośnie do struktury organizacyjnej niższego seminarium duchownego należy stwierdzić, iż:

1. Aktualny Kodeks Prawa Kanonicznego, inspirując się doktryną soborową i normami posoborowymi, polecił zachować i popierać niższe seminaria tam, gdzie one istnieją lub, gdzie biskup diecezjalny uzna to za wskazane, erygować niższe seminarium. W odpowiedzi na ostrą krytykę

¹⁰² *Plan de formación para los Seminarios Menores*, nr 94-95.

¹⁰³ *La formazione dei presbiteri nella Chiesa italiana*, Nr 49.

¹⁰⁴ Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej, Sekcja: *Ojciec Duchowny*, nr 2 i.

¹⁰⁵ „Esto no es óbice para que los alumnos puedan acudir siempre a cualquier confesor tanto en el Seminario como fuera de él para recibir el sacramento de la Penitencia”. *Plan de formación para los Seminarios Menores*, nr 93.

instytucji seminariów niższych Sobór Watykański II zajął w tej sprawie stanowisko umiarkowane, co zostało potwierdzone w kodeksach: łacińskim i wschodnim.

2. Niższe seminarium duchowne nadal jawi się jako zwyczajna instytucja, chociaż nie niezbędna, przeznaczona dla chłopców, którzy wykazują oznaki lub zaakceptowali formalnie możliwość powołania, czym różni się od szkoły katolickiej.

3. Mimo iż każde niższe seminarium duchowne powołane jest do otaczania opieką załączków powołania kapłańskiego, to prawodawca powszechny nie przewiduje dla seminariów niższych określonej struktury organizacyjnej, co daje biskupowi diecezjalnemu możliwość tworzenia własnej organizacji seminarium, zależnie od potrzeb i okoliczności.

4. Można przedłożyć jako wniosek *de lege ferenda*, że dla owocnego pielęgnowania załączków powołania oraz ze względu na związek seminarium niższego z wyższym, przynajmniej częściowo wypada naśladować w seminariach niższych strukturę organizacyjną seminariów wyższych.

5. Byłoby wskazane, aby w niższym seminarium był zatrudniony kompetentny psycholog szkolny, a przynajmniej, aby alumni mogli mieć z nim kontakt. Byłoby w ten sposób realizowane prawo Kościoła do weryfikowania zdolności kandydatów do przyjęcia kapłaństwa i możliwość odradzenia wyboru stanu duchownego chłopcom (już na poziomie seminarium niższego), którzy po dokonaniu psychologicznej diagnozy ich osobowości nie byłiby zdolni do podjęcia formacji w seminarium wyższym, a tym samym do kapłaństwa. Trzeba jednak pamiętać, że można zasięgnąć konsultacji psychologicznej jedynie pod warunkiem wyraźnego, otwartego poinformowania o tym kandydata i po uzyskaniu jego zgody.

6. Organizacja seminarium niższego musi być taka, by sprzyjać, a nie uniemożliwiać wolności wyboru stanu kapłańskiego czy innego rodzaju życia. Z drugiej strony musi być taka, aby w sposób pozytywny umożliwić wybór kapłaństwa, jeśli u danego alumna występują autentyczne oznaki powołania.

7. Ważnym zadaniem organizacyjnym niższego seminarium duchownego jest umożliwienie alumnom podtrzymywania wystarczającego kontaktu z własnymi rodzinami i rówieśnikami, który jest istotny dla ich zdrowego rozwoju psychicznego, zwłaszcza emocjonalnego.

8. W niższych seminariach duchownych obok wykształcenia humanistycznego i naukowego przewidziana jest specjalna formacja religijna, gdzie istotne znaczenie posiada praktyka sakramentu pokuty, życie liturgiczne i odpowiednie kierownictwo duchowe. Stąd w każdym seminarium niższym winien być ojciec duchowny i spowiednicy.

Słowa kluczowe: niższe seminarium duchowne, alumni, biskup, rektor, kierownik duchowy, rodzice, powołanie

Bibliografia

- Bączkowicz F., Baron J., Stawinoga W., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, Opole 1957.
- Bączkowicz F., Baron J., Stawinoga W., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2, Opole 1958.
- Bista S., *Instytucja niższych seminariów duchownych diecezjalnych przykładem wpływu prawa partykularnego na kościelne prawo powszechne*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1971, nr 4.
- Brunotto G., *Il seminario maggiore: autentica comunità ecclesiale. Annotazioni teologico-canonistiche*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 2001, nr 3.
- Chiappetta L., *Il Codice di Diritto Canonico*, t. 1, wyd. 1, Napoli 1988.
- Cito D., *Comentario al can. 234*, [w:] A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña (red.), *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. 2, wyd. 2, Pamplona 1996.
- Composta P., *Commento al 234*, [w:] P. Pinto (red.), *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Roma 1985.
- Francia A., *Lo statuto giuridico del rettore di seminario nell'attuale legislazione canonica*, Roma, 2007.
- Góralski W., *300 lat seminarium duchownego w Płocku - wczoraj i dziś. (Szkic do dziejów)*, „Studia Płockie” 2010, nr 38.
- Góralski W., *Szkic do dziejów seminariów duchownych diecezji płockiej (1594-1994)*, „Studia Płockie” 1994, nr 22.
- Herranz J., *Importanza del Seminario Minore e del Seminario Diocesano*, „Seminarium” 1983, nr 4.
- Koci P., *Das Katholische Internat Heute und Morgen*, „Seminarium” 2011, nr 3.
- Krukowski J., *Komentarz do kan. 234*, [w:] J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. T. 2. Ks. II (1). Lud Boży*, Poznań 2005.
- Łupiński J., *Seminarium duchowne w Tykocinie w latach 1769–1863*, Łódź 2011.
- Marchisano F., *L'evoluzione storica della formazione del clero*, „Seminarium” 1973, nr 2.
- Panizzolo P., *Il seminario minore alla luce dell'insegnamento conciliare e post-conciliare*, „Seminarium” 2011, nr 3.
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie*, t. 2, Olsztyn 1986.
- Trevisan G., *La normativa sui seminari minori*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 1990, z. 1.
- Ziemann E., *Seminarium duchowne*, [w:] E. Gigilewicz (red.), *Encyklopedia Katolicka*, t. 17, Lublin 2012.

ORGANISATIONAL STRUCTURE OF THE MINOR SEMINARY

S u m m a r y

The valid Code of Canon Law lays down that minor seminars should be preserved and promoted, or where appropriate, the new ones should be created. This article presents an overall organisational structure of the minor seminary. First, the synthetic history of minor seminars is presented. Next, the persons responsible for didactic and educational dimension of the seminar are described. The final part depicts an organisation of “special religious formation” in the minor seminary.

Key words: minor seminary, students, bishop, rector, spiritual director, parents, vocation

ОРГАНИЗАЦИОННАЯ СТРУКТУРА НИЖНЕЙ ДУХОВНОЙ СЕМИНАРИИ

Р е з ю м е

Кодекс канонического права поручил сохранять и развивать нижние семинарии там, где они существуют, или, в случае необходимости, создавать новые. Данная статья представляет целую организационную структуру нижней духовной семинарии. Сначала синтетически показано историю нижних семинарий. Далее показано лица, ответственные за учебно-воспитательную работу нижней семинарии. И, наконец, представлено организацию «специальной религиозной формации» в нижней духовной семинарии.

Ключевые слова: нижние духовные семинарии, выпускники, епископ, настоятель, духовный руководитель, родители, призвание